

Sfântul Scaun a intervenit de repetate ori pe lângă guvernul austriac și apoi ungar pentru ameliorarea situației materiale a Bisericii unite. Puterea civilă s-a angajat prin Concordatul din 1855 să susțină dotarea materială a episcopilor, salarizarea clerului, parțial îndeplinită. O preocupare majoră a Scaunului apostolic au constituit-o îmbunătățirea educației clerului, ridicarea nivelului intelectual prin burse de studii în colegiile pontificale de la Roma pentru eparhiile românești, prin demersuri repetate pe lângă autoritățile statului să înființeze seminarii în fiecare episcopie sufragănă și să le susțină financiar. Și acest deziderat a fost doar parțial realizat prin înființarea seminarului de la Gherla.

O altă problemă care a preocupat Scaunul apostolic a fost restaurarea ordinului călugăresc bazilitan, grav afectat de reformele iosefine. Deși la Roma s-a hotărât încă din 1858 refacerea ordinului, iar episcopul unit de Eperjes a formulat chiar un proiect în acest sens, nici acest deziderat nu s-a realizat.

Un obiectiv major al Sfântului Scaun a fost consolidarea și extinderea unirii religioase, care a făcut obiectul unui proiect pontifical bazat pe raportul lui Joseph Fessler, membru al misiunii apostolice în Transilvania din 1858, prezentat în lucrare pe baza originalului descoperit la Roma.

Este imposibil a descrie complexitatea problematicii abordate de Ana Sima, multitudinea ideilor noi pe care le avansează în perimetrul cercetării. Este o lucrare temeinică, interesantă, apreciată de cei ce cunosc problematica aceasta, așa menționa numai aprecierile profesorului Cesare Alzati de la Universitatea catolică din Roma, un foarte bun cunoscător al bisericilor românești și un mare specialist în istorie ecleziastică, cel care semnează prefața acestei cărți, o excelentă pledoarie pentru rolul bisericilor orientale în comuniune cu Roma, al celor greco-catolice la dialogul ecumenic, la relațiile dintre Roma și Orient. Ana Sima a mai scris și alte studii sau cărți, cum au fost *O episcopie și un ierarh* sau *Vizitele nunțiilor apostolice vienezi în Transilvania (1855-1868)*, dar aceasta le întrece pe toate, dovadă că a fost publicată la prestigioasa editură „Vita e Pensiero” din Milano într-o superbă ediție în limba engleză, în traducerea remarcabilă a doamnei Carmen Veronica Borbely. Cred că Ana Sima este primul istoric român care publică la această editură, ceea ce nu poate fi decât o mândrie și pentru Universitatea noastră.

Nicolae Bocșan

Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919), vol. I, antologie, ediție, studii și note de Valeriu Leu și Nicolae Bocșan, colaboratori: Mihaela Bedecan și Ionela Moscovici, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012; **vol. II: Memoriile lui Pavel Jumanca**, antologie, ediție, studii și note de Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Mihaela Bedecan, colaborator: Ionela Moscovici, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2013.

Împlinirea în acest an, 2014, a unui secol de la izbucnirea Marelui Război oferă întregii umanități prilejul unei necesare rememorări, al unei analize lucide a propriei conștiințe și al evaluării impactului unui eveniment de o asemenea amploare asupra a milioane de ființe omenești precum și asupra configurației geopolitice a continentului european cu deosebire, refăcută la masa tratativelor de pace de după război, cu luarea în considerare a principiului autodeterminării popoarelor. Sub aspect istoriografic, centenarul Primului Război Mondial constituie pentru istorici un îndemn și un stimulent de a proceda la reconsiderări și reevaluări, la analize asupra fenomenului și, nu în ultimul rând, la întregirea corpusului de surse privitoare la perioada 1914-1918, prin introducerea de documente inedite în circuitul științific. Un astfel de demers avem plăcerea de a semnală în rândurile de față, un proiect editorial de anvergură care dorește să încredințeze tiparului memorialistica bănățeană a Primului Război Mondial.

Suntem în fața unui proiect restitativ de mare amploare, printre cele mai ambițioase din câte cunoaște în prezent istoriografia românească, de aducere la lumină a izvoarelor narative care mărturisesc despre iluziile, dramele, suferințele și împlinirile românești din Marele Război. Acest proiect editorial și istoriografic, intitulat *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, a fost concretizat până acum în două tomuri, cu precizarea că îngrijitorii acestei ediții promit să mai dea la lumină câteva volume în perioada următoare. Inițiatorii acestei frumoase isprăvi istoriografice sunt doi distinși istorici ai moderni tăii românești, regretatul Valeriu Leu și profesorul Nicolae Bocșan, care au făcut de-a lungul anilor din

studierea ținutului de baștină al domniilor lor, Banatul, un crez profesional și o opțiune intelectuală. Pentru cei doi istorici, Valeriu Leu și Nicolae Bocșan, editarea izvoarelor memorialistice a constituit un șantier de cercetare pe care l-au onorat de-a lungul timpului prin lucrări de referință publicate împreună sau în colaborare cu alți contributory. Menționăm în treacăt, în acest sens, volumele dedicate memorialisticii revoluției de la 1848 din Transilvania, publicate în 1986 și 2000, editarea manuscriselor memorialistice și autobiografice rămase dela la episcopul onorific al diecezei Lugojului, Ioan Boroș, începută de Valeriu Leu și Nicolae Bocșan și finalizată de puțin timp, memorialistica bisericească greco-catolică rămasă de la personalități precum Ioan Vancea, Victor Mihalyi de Apșa și Augustin Bunea, a cărei introducere în circuitul științific, în ultimele două decenii, a fost coordonată în mod nemijlocit de domnul profesor Nicolae Bocșan.

Cele două volume ale lucrării *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, concepută sub forma unei antologii de texte, editează critic însemnări memorialistice rămase de la participanți bănățeni la prima conflagrație mondială, scrise concomitent cu derularea evenimentelor sau la mare distanță de acestea, unele încredințate tiparului, în presa interbelică și în diverse volume, iar altele inedite, identificate în fonduri arhivistice păstrate la filialele bănățene ale Arhivelor Statului. Primul volum este o ediție îngrijită de Valeriu Leu și Nicolae Bocșan, cu colaborarea Mihaelei Bedecan și a Ionelei Moscovici, și a apărut în 2012 la Presa Universitară Clujeană. În cuprinsul său găsim 25 de texte referitoare la Primul Război Mondial și la Unire, selectate în ordine alfabetică de la A la F, semnate de personaje mai mult sau mai puțin cunoscute astăzi, precum: Petru Albu, Filaret Barbu, Coriolan Băran, Sever Bocu, Valeriu Braniște, Caius Brediceanu, Nicolae Brânzeu, Coriolan Buracu, Aurel Cosma jr., Nicolae Comean, Octavian Furlungeanu și alții. Așa cum rezultă din nota asupra ediției la primul volum, unele dintre aceste texte au reprezentat la origine capitole în volume de memorii cu tentă autobiografică, altele au fost redactate cu titlu special pentru a salva memoria războiului și a Marii Uniri. Textele impresionează prin amploarea și diversitatea informației, prin capacitatea de evocare și rememorare a experiențelor trăite, de la momentele limită, traumatizante, trăite în focul luptelor din linia întâi, sub șarjele de artilerie, până la momentele de calm și seninătate, care se trăiau cu mai multă intensitate decât înainte de război. Relevanța și semnificația acestor elaborate memorialistice poate fi citită și interpretată din varii unghiuri și perspective, ele sunt însă, în ultimă instanță, o cronică a experienței individuale în vreme de război, o saga a unei întâlniri fără precedent, pe care fiecare memorialist o redă în funcție de talent, spirit de observație, nivel de pregătire intelectuală.

Cel de al doilea volum al acestei antologii de memorialistică bănățeană a perioadei 1914-1919 are argumentul omogenității deoarece publică, pe întinderea a peste 665 de pagini, memoriile lui Pavel Jumanca, un învățător din Caransebeș, o personalitate aparte, cu un destin special, care se regăsește în amploarea și consistența mărturiilor așternute în scris. Semnează în calitate de îngrijitor ai ediției, pentru acest al doilea volum, Valeriu Leu, Nicolae Bocșan și Mihaela Bedecan, la realizarea volumului este menționată de asemenea colaborarea Ionelei Moscovici. Deși prima parte a memoriilor rămase de la Pavel Jumanca au văzut lumina tiparului la Timișoara, în 2011, sub semnătura lui Ovidiu Roșu ca îngrijitor de ediție, ceea ce a mai rămas nepublicat se prezintă sub aspect cantitativ îndeajuns de substanțial pentru a-i determina pe editori să-i alocă în întregime un al doilea volum, care a fost tipărit cu puțină vreme în urmă, spre finalul anului trecut (2013), la Presa Universitară Clujeană. Se cuvine remarcat faptul că autorul acestor însemnări, Pavel Jumanca, se numără printre autorii celor mai voluminoase mărturii memorialistice rămase din vremea Primului Război Mondial, din câte se cunosc până în prezent în istoriografia românească. Caracterul special al acestui text rezidă apoi în natura aparte a experienței trăite de autor. Pavel Jumanca a fost mobilizat în vara anului 1914 în armata austro-ungară, din care a dezertat și a trecut munții în România, unde rămâne până la sfârșitul războiului și lucrează în industria de armament. În România a trăit toate etapele războiului, a surprins atmosfera din țară, din timpul retragerii în Moldova, situația și starea de spirit a voluntarilor ardeleni și bănățeni. Spre sfârșitul conflagrației, a revenit la Caransebeș, unde fost martor al ocupației militare sârbe și a celei franceze în Banat; prezintă desfășurarea evenimentelor din toamna anului 1918 până în 1922, precum și începutul noilor realități de după război, viața în România Mare.

Acest al doilea volum de memorialistică bănățeană din timpul Marelui Război nu se remarcă numai prin amploarea conținutului și abundența detaliilor, ci și prin calitatea celor scrise de învățătorul

Pavel Jumanca. Memorialistul excelează printr-un fin și deosebit de pătrunzător spirit de observație, prin capacitate de evocare și spirit de sinteză, nu în ultimul rând, printr-o sinceritate și un angajament etic și intelectual deplin în elaborarea discursului memorialistic. Jumanca nu ezită, astfel, să prezinte dificultățile vieții românești din monarhia austro-ungară, dar și problemele cu care se confrunta societatea românească din Vechiul Regat, cu o modernizare incipientă și plină de contradicții. Jumanca nu este un autoreferențial în redactarea însemnărilor memorialistice, relatările centrate pe propria-i persoană se derulează concomitent cu atenția generoasă pe care o acordă realităților sociale și umane pe care le traversează. Găsim în însemnările sale pagini de un vibrant patriotism și idealism politico-național, specific românilor aflați sub o stăpânire străină, care așteptau și își reprezentau realizarea României Mari în termeni aproape religioși, după cum nu are nicio reținere în a înfiera oportunismul, lipsa de caracter a unor semeni, degringolada care a marcat societatea românească ardeleană și bănățeană din primii ani de după război, nu ezită așadar să pună pe hârtie deziluzia și dezamăgirea pe care le-a încercat după 1918 față de atitudini umane și stări de lucruri neconforme cu propriile așteptări, concomitent cu exprimarea sentimentelor de satisfacție pentru împlinirea proiectului politico-național – unirea tuturor românilor. Această privire critică asupra situației sociale și umane din statul român întregit constituie o perspectivă mai rar întâlnită în literatura memorialistică a perioadei, ceea ce sporește importanța și valoarea istoriografică a însemnărilor așternute pe hârtie de învățătorul bănățean Pavel Jumanca.

Apariția celor două volume de memorialistică îmbogățește, astfel, istoriografia română cu un corpus de surse narative, o antologie, care ni se înfățișează încă de pe acum ca un proiect editorial de succes, care va continua cu publicarea altor jurnale și memorii având drept autori și protagoniști figuri de români bănățeni prinși în vârtoarea Marelui Război. Pe lângă contribuția lor la mai bună cunoaștere a factologiei războiului, a contextului social și uman din epocă, textele memorialistice reunite în cuprinsul celor două volume oferă un material excelent pentru abordări istoriografice dintre cele mai variate, nu în ultimul rând pentru istoria imaginarului și a mentalităților, pentru abordări specifice domeniului antropologiei culturale. Realizarea editorială pe care o marcăm astăzi are, de asemenea, meritul deloc lipsit de importanță de a contribui la diminuarea unei carențe, a unei evidente rămăneri în urmă a istoriografiei românești în raport cu cele occidentale – în ceea ce privește publicarea surselor primare. Editarea izvoarelor este încă un imperativ și o urgență în istoriografia română a secolului XXI, poate și pentru faptul că, spre deosebire de alte spații culturale, la noi generațiile pozitivistice n-au realizat integral convertirea documentelor din stadiul de fonduri și colecții arhivistice prăfuite, în ediții critice de izvoare de tip *Monumenta Germaniae Historica*.

La capătul acestor considerații, considerăm necesar să remarcăm și să apreciem faptul că cele două volume de memorialistică bănățeană din vremuri de război sunt dedicate memoriei unui mare istoric al Banatului, regretatul Valeriu Leu, plecat prea devreme dintre noi, cel care cu ani în urmă a proiectat împreună cu profesorul Nicolae Bocșan, editarea acestor documente. La sfârșit, dar nu în cele din urmă, doresc să felicit echipa care a trudit la publicarea prezentei ediții, cu urarea de putea duce la bun sfârșit întregul proiect editorial.

Ion Cârja